

entering the relevant information into the State Register of real rights to real estate. A comparative analysis of the norms governing the legal relations in the field of real estate and establishing the right of ownership to the objects of real estate of citizens is carried out, the list of bodies and subjects exercising powers in the field of state registration of rights and other real estate transactions and some abuses of these persons. The concept of "housing market" is considered and criteria are defined that characterize its criminogenicity.

* * *

УДК 343.985.7: 343.711

Російський І. К.
аспірант

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК ІЗ ПРИМІЩЕНЬ МАГАЗИНІВ

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень та слідчої практики визначено види слідчого експерименту при розслідуванні крадіжок з приміщень магазинів, досліджено основні проблеми, що виникають під час його проведення на практиці. Запропоновано тактичні прийоми слідчого експерименту залежно від етапів проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, слідчий експеримент, тактичні прийоми.

Постановка проблеми. У ході розслідування різних видів кримінальних правопорушень виникає необхідність проведення певних дослідів, випробувань, спрямованих на встановлення можливості сприйняття особою певних фактів або явищ, здійснення нею конкретних дій, наявності або відсутності певних вмінь й навичок та ін. Проведення таких дослідів здійснюється під час слідчої (розшукової) дії – слідчого експерименту. Активна протидія досудовому розслідуванню, багатоепізодність і складність кримінальних проваджень, тривалість злочинної діяльності та наявність численних протиріч й істотних розбіжностей обумовлюють важливе значення слідчого експерименту. Зважаючи на це, ефективне проведення цієї слідчої (розшукової) дії багато у чому залежить від вміння слідчого застосувати тактичні прийоми. Вказана слідча (розшукова) дія має особливості при розслідуванні злочинів окремого виду, зокрема крадіжок.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Наукові підходи до визначення поняття і сутності слідчого експерименту досить повно висвітлені вченими у криміналістичній літературі. Вагомий внесок у розробку наукових основ проведення слідчого експерименту зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема Л. Е. Ароцкер, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, О. М. Васильєв, Н. І. Гуковська, Ф. В. Глазирін, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтевський, Л. А. Соя-Сірко, С. М. Стахівський, В. М. Стратонов, М. С. Строгович, І. Л. Петрухін, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько, Ш. Ш. Ярамишьян, М. П. Яблоков та багато інших. Значущість проведених наукових досліджень є безперечною, оскільки розглядувана слідча (розшукова) дія досить широко застосовується у правоохоронній практиці і є досить розповсюдженим способом збирання фактичних даних. Однак у зазначених роботах не приділялося уваги особливостям проведення слідчого експерименту при розслідуванні крадіжок з приміщень магазинів, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є розробка тактичних прийомів та рекомендацій щодо проведення слідчого експерименту при розслідуванні крадіжок, вчинених з приміщень магазинів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 240 КПК України, «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань». Наведене є визначенням слідчого експерименту та пропонується також багатьма науковцями. Окремі з них додають у визначення поняття слідчого експерименту також мету його проведення та вказують окремі завдання, що вирішуються під час цієї слідчої (розшукової) дії. Так, за визначенням В. Ю. Шепітька, «слідчий експеримент – слідча дія, що полягає у проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки й оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для розслідування кримінальної справи» [1, с. 347]. Як слідчу дію, що «полягає у проведенні дослідів з метою перевірки можливості існування певних фактів або явищ, обставин у справі» визначає слідчий експеримент М.Г. Шурухнов [2, с. 315]. В.В. Агафонов і О.Г. Філіппов визначають слідчий експеримент як «пізнавальну дію, сутність якої полягає у проведенні спеціальних досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою можливості чи неможливості існування тих чи інших фактів, що мають значення для справи» [3, с. 110].

На нашу думку, мету слідчого експерименту досить чітко визначено у ст. 240 КПК України, а саме «перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення», а за-

вдання, яких є достатня кількість, потрібно наводити не у визначенні, а окремо. Достатньо повно завдання слідчого експерименту визначив К. О. Чаплинський: перевірка, уточнення та отримання нових доказів; встановлення механізму вчинення злочину; перевірка можливості існування певних фактів або явищ; встановлення можливості сприймати будь-які явища в певних умовах; визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину; виявлення причин та умов, що сприяли або перешкоджали учиненню злочину; перевірка та оцінка висунутих слідчих версій; встановлення й усунення суперечностей в показаннях підозрюваних, обвинувачених, свідків та потерпілих; перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих дій, зокрема слідчих оглядів, допитів, очних ставок, впізнання тощо [4, с. 253–254].

Залежно від мети і завдань розрізняють види слідчого експерименту зі встановлення:

- можливості здійснення особою якої-небудь дії у певних умовах;
- можливості спостереження або сприйняття певного факту або явища;
- наявності або відсутності у конкретної особи спеціальних та професійних (у тому числі й злочинних) знань, умінь та навичок;
- можливості існування якого-небудь факту, явища або події;
- можливості учинення особою тих або інших дій за певний час;
- механізму злочинної події чи окремих її елементів;
- меж поінформованості або необізнаності особи про факти, що цікавлять слідство.

З аналізу матеріалів кримінальних проваджень та опитуванням слідчих встановлено, що під час розслідування крадіжок з приміщень магазинів частіше за все проводяться такі види слідчого експерименту:

- зі встановлення механізму злочинної події чи окремих її елементів (у 56 % кримінальних проваджень);
- щодо можливості вчинення певних дій: зламати перешкоду, проникнути у приміщення через обмежений простір, перенести певну кількість предметів на встановлену відстань тощо (15 %);
- зі встановлення наявності або відсутності у конкретної особи професійних навичок, переважно можливості відкриття чи зламу запірних пристроїв, непомітно від камер стеження приховати викрадене майно (12 %);
- зі встановлення можливості (проводиться здебільшого зі свідками, очевидцями) спостереження або сприйняття певного факту, явища: побачити на певній відстані підозрюваного, почути звуки (удару, свердління, розпилу) на визначеній відстані в різних умовах освітлення та ін. (12 %);
- інші види експерименту (5 %).

Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень за розглядуваною категорією злочинів свідчить, що слідчі не завжди проводять дану слідчу (розшукову) дію, навіть коли є така можливість. Таке становище обумовлено певною складністю її проведення як в організаційному і тактичному аспек-

тах, так і з точки зору матеріально-технічного забезпечення. За матеріалами дослідження, проведеного В. А. Очеретяним, слідчі відмовляються від проведення слідчого експерименту, мотивуючи своє рішення такими причинами: тривалістю проведення слідчого експерименту – 79 % опитаних слідчих; складністю проведення слідчої дії – 64 %; необхідністю залучення значної кількості учасників для проведення експериментальних випробувань – 58 %; можливістю організації втечі підозрюваного під час проведення дослідів або випробувань – 21 %; можливістю негативного впливу на сумлінного учасника кримінального процесу або передачі важливої інформації іншим злочинцям, які не встановлені слідством – 12 %; складністю оформлення ходу і результатів проведення слідчого експерименту – 9 %; інші чинники (зокрема, необхідність доставлення підозрюваного зі слідчого ізолятора, пошуку транспортно-го засобу для виїзду на місце події, повернення злочинця до місця його утримання тощо) – 6 % [5, с. 21]. На наш погляд, зазначені чинники не повинні впливати на рішення слідчого про відмову від проведення слідчого експерименту, оскільки результати слідчої (розшукової) дії є частиною доказової бази, а нехтувати зайвими доказами при розслідуванні не можна.

Для успішного проведення слідчого експерименту необхідна ретельна його підготовка. На думку В. Ю. Шепітька, підготовка до проведення слідчого експерименту охоплює такі дії: а) до провадження слідчого експерименту: визначення завдань слідчої дії; визначення місця і часу її провадження; визначення змісту дослідів та їх послідовності; підготовка науково-технічних засобів; визначення учасників слідчої дії та допоміжного персоналу; у складних випадках – складання письмового плану експерименту; б) на місці проведення експерименту: здійснення перевірки відповідності обстановки і умов тим, що мали місце, коли відбувалася подія; перевірка наявності реквізиту для проведення дослідів; проведення реконструкції обстановки місця події; здійснення інструктажу учасників експерименту про зміст дослідів та ті дії, які вони мають виконати; забезпечення охорони місця, де проводиться слідчий експеримент; вжиття заходів, що забезпечують безпеку учасників слідчої дії [1, с. 351–352]. К. О. Чаплинський також зазначає, що підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту необхідно проводити у два етапи: до виїзду на місце проведення експерименту (попередній); на місці його проведення (наступний), але дещо розширює перелік дій слідчого на кожному з етапів. На його думку, до виїзду на місце проведення слідчого експерименту необхідно здійснити такі організаційно-підготовчі заходи: вивчити матеріали кримінального провадження; прийняти рішення про проведення слідчого експерименту; визначити мету експерименту та факти, що підлягають перевірці; визначити завдання та способи перевірки експериментальних дій (випробувань); за необхідності провести додатковий або повторний допит особи, чий показання будуть перевірятися; отримати добровільну згоду підозрюваного, потерпілого або свідка на участь у слідчій (розшуковій) дії та встановити його ставлення до цього заходу; встановити мотиви погодження підозрюваних на участь у експерименті;

попередньо ознайомитися (за необхідністю) з місцем проведення слідчого експерименту; визначити найсприятливіші місця, час та умови слідчого експерименту, які максимально повинні бути наближені до обстановки, що перевіряється; підготувати предмети, що будуть використовуватися під час проведення експерименту; підібрати склад учасників слідчої дії та визначити функції кожного з них; визначити зміст і черговість проведення слідчого експерименту; за необхідності здійснити реконструкцію обстановки в цілому або окремих об'єктів; підготувати об'єкти, що необхідні для проведення дослідницьких випробувань, завчасно продумати доставку зазначених об'єктів до місця експерименту та перевірити їхній стан; визначити та підготувати необхідні науково-технічні засоби, транспорт, засоби зв'язку; за необхідності ознайомитися зі спеціальною літературою або отримати консультації спеціалістів з метою набуття відповідних спеціальних знань і навичок; скласти письмовий план проведення слідчої (розшукової) дії.

На місці проведення експериментальних дій слідчий повинен здійснити такі організаційні заходи: попередньо оглянути місце дослідницьких дій; встановити зміни, що відбулися до проведення слідчої дії; організувати охорону місця проведення слідчого експерименту та гарантувати безпеку його учасникам; зафіксувати обстановку, в якій відбуватимуться дослідницькі випробування; видалити з місця проведення слідчої дії усіх сторонніх осіб, які не мають прямого відношення до експерименту; перевірити відповідність (схожість) умов слідчого експерименту з тими, у яких відбувалася подія, яка підлягає перевірці; за необхідності здійснити нову реконструкцію обстановки; роз'яснити усім учасникам слідчого експерименту їхні права та обов'язки; провести інструктивну нараду серед усіх учасників слідчої дії (зокрема, роз'яснити мету та зміст досліджень, порядок проведення експериментальних дій, обов'язки учасників, попередити про неприпустимість розголошення даних слідчого експерименту тощо); визначити засоби фіксації слідчої дії та способи зв'язку між учасниками слідчого експерименту; визначити порядок проведення експерименту [6, с. 435–437]. Ми згодні з наведеними вище рекомендаціями щодо дій слідчого та вважаємо, що вони доповнюють одна одну.

Після проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до робочого етапу слідчого експерименту. Узагальнення думок науковців дозволяє визначити основні тактичні прийоми проведення цієї слідчої (розшукової) дії: 1) проведення слідчого експерименту в умовах (обстановці), максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище; 2) використання під час слідчого експерименту тих самих знарядь, засобів і предметів, які використовувалися під час учинення злочину; 3) неодноразове повторення однорідних випробувань зі змінами умов експериментів; 4) розбиття експериментів на стадії та поетапне їх проведення; 5) оптимальне обмеження кількості учасників слідчого експерименту; 6) проведення експериментальних дослідів чи випробувань з кожним підозрюваним окремо;

7) підтримання психологічного контакту з учасниками слідчого експерименту; 8) спостереження за поведінкою (діями) осіб, за участю яких проводяться досліди чи випробування; 9) зіставлення дій, які відтворює особа під час слідчого експерименту, з реальною обстановкою на місці та надання можливості свідку, потерпілому чи підозрюваному пояснити розбіжності, якщо такі є.

Розглянемо основні організаційно-тактичні прийоми підготовки та проведення слідчого експерименту під час розслідування крадіжок з приміщень магазинів. Найбільш складними у реалізації є група тактичних прийомів, пов'язаних з реконструкцією обстановки. Важливо так реконструювати обстановку, аби вона максимально була наближена до реальної. Реконструкція обстановки досягається розташуванням предметів на місці події в тому вигляді, в якому вони перебували в момент учинення злочину, а також використанням, по можливості, тих самих предметів, що застосовувалися при вчиненні крадіжки. Межі реконструкції обстановки визначаються наявністю необхідних предметів, станом місця події та змістом самих дослідів. Важливо, щоб реконструкція обстановки не полегшувала здійснення експериментальних дій і не створювала складності при проведенні експерименту.

Для проведення експериментів, як зазначалося раніше, потрібно мати такі самі знаряддя, що використовувалися під час учинення злочину. Але ці предмети, як правило, слугують речовими доказами у кримінальному провадженні і при їх використанні виникають певні проблеми. Вважаємо допустимим використання таких об'єктів лише за певних умов, а саме: якщо їх замінити неможливо взагалі, або є передбачення, що це призведе до негативних наслідків чи невірогідності результатів експерименту; використання їх при дослідах не повинно призвести до їх пошкодження або знищення; проведено всі необхідні експертні дослідження з означеними предметами, пов'язані з вилученням на їх поверхні слідів злочину або ідентифікацією їх як слідоутворюючих об'єктів. Коли можлива заміна речових доказів на об'єкти, схожі з ними, без суттєвого впливу на результати експериментів, це потрібно робити, досягаючи максимальної схожості. У такому випадку при оцінці результатів слідчого експерименту необхідно враховувати ступінь відмінностей експериментальних дій і досліджуваної події.

Максимальна схожість умов проведення слідчого експерименту з умовами, у яких вчинявся злочин, досягається проведенням експерименту на тому самому місці, за таких самих погодних умов, у тій самій послідовності. Іноді виникає проблема проведення слідчого експерименту у супермаркеті, коли він працює без перерви та вихідних. У цьому випадку потрібно значну увагу приділяти організаційним заходам, а саме забезпеченню належної охорони місця проведення експерименту, зменшення часу проведення за рахунок організації чіткої взаємодії учасників.

Слідчий експеримент проводиться у тих самих умовах освітлення, в яких відбувалася злочинна подія. Перш за все це стосується перевірки можливості бачити на певній відстані. Для цього необхідно не тільки використо-

увати такі самі джерела світла, а й розташовувати їх таким самим чином, як і при вчиненні крадіжки. Також треба звертати увагу на природні джерела світла. Крадіжки з магазинів, особливо невеликих, часто вчинюються у вечірні та нічні часи. При цьому потрібно враховувати, що темніє раніше взимку, ніж влітку, зимовою ніччю та у повню значно видніше, ніж восени та при місячному сяйві.

За кримінальними провадженнями досліджуваної категорії злочинів іноді виникає потреба дотримуватися збереження темпу проведених дослідів з темпами справжньої події. Цей тактичний прийом застосовується, щоб забезпечити подібність часових характеристик, тривалості дій крадія, наприклад, для перевірки можливості вчинити певні дії за певний проміжок часу або подолати певну відстань за конкретний час. Так, при розслідуванні крадіжки було встановлено, що група підозрюваних у складі трьох осіб, розбивши скло магазину, що знаходився під сигналізацією, заволоділи майном – зимовими куртками та швидко (протягом 3–5 хвилин) зникли до приїзду наряду міліції охорони. При проведенні експерименту слідчий впевнився у можливості здійснення цих дій у короткий проміжок часу [7].

Важливим тактичним прийомом є також багаторазовість проведення однорідних експериментів. «З метою виключення випадкових результатів, – зазначає М. Г. Шурухнов, – забезпечення достовірності й наочності, дослідницькі дії необхідно здійснювати неодноразово. Кількість повторень визначається залежно від настання стабільних, закономірних результатів; при цьому не має значення, позитивний або негативний результат буде отримано» [8, с. 80].

Забезпечення безпеки учасників слідчого експерименту – дуже важлива умова проведення, оскільки достатня кількість випадків проникнення до приміщень магазинів відбувається через дах або верхні поверхи будинків: відкриті вікна, балкони. На наш погляд, у таких випадках можливим є проведення слідчого експерименту з метою встановлення можливостей особи підозрюваного влізти на певну висоту, але за умови забезпечення його безпеки. Це може бути досягнуто, наприклад, шляхом одягання на нього тросів, що страхують від падіння.

Незважаючи на багату кількість наукових праць та методичних рекомендацій з проведення слідчого експерименту, у практиці розслідування кримінальних правопорушень трапляються помилки з боку слідчого під час проведення даної слідчої (розшукової) дії. Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та даних опитування слідчих дозволили В. А. Очеретяному визначити тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час проведення слідчого експерименту: невстановлення психологічного контакту з особою, за участю якої проводяться експериментальні дії (випробування) – 53 %; неякісне створення умов (обстановки), які максимально наближені до тих, у яких відбувалася подія (дія), факт або явище – 47 %; відсутність науково-технічних засобів фіксації слідчого експерименту – 42 %; невикористання під

час експерименту тих самих знарядь, засобів і предметів, які використовувалися під час учинення злочину – 31 %; неякісний добір учасників експериментальних дослідів (випробувань) – 29 %; несвоєчасне проведення слідчого експерименту – 23 %; порушення вимог до підбору понять – 18 %; відсутність єдиного керівництва слідчою дією – 7 %; ігнорування оперативно-розшукової інформації – 5 % [5, с. 149].

Наведені дані значною мірою підтверджуються і проведеними нами дослідженнями. Слідчий експеримент при розслідуванні крадіжок з приміщень магазинів дозволяє вирішити багато завдань, пов'язаних із формуванням доказової бази, перевіркою існуючих та отриманням нових доказів за умови дотримання слідчим норм законодавства і тактичних рекомендацій з його проведення.

Висновок. Слідчий експеримент є найбільш трудомісткою і складною слідчою дією у досудовому провадженні, оскільки в ньому бере участь значна кількість осіб. Результати правильно проведеної слідчої (розшукової) дії відіграють важливу роль у процесі доведення вини осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень. Якісне та ефективне проведення цієї слідчої (розшукової) дії вимагає ретельної підготовки, чіткої організації та використання низки тактичних прийомів й комбінацій, що дозволить одержати правдиві показання та довести причетність певних осіб до злочинної діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Агафонов В. В. Филиппов А. Г. Криминалистика: пособие [для сдачи экзамена]. 5-е изд., испр. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 224 с.
2. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монограф. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
3. Шурухнов Н. Г. Криминалистика : учебник. Москва: Юристь, 2004. 659 с.
4. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.
5. Очеретяний В. А. Організація і тактика проведення слідчого експерименту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 218 с.
6. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
7. Кримінальна справа № 1–35/2007. Архів Ленінського районного суду м. Дніпропетровська.
8. Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практ. пособие. Москва: Юристь, 1999. 112 с.

Надійшла до редакції 11.12.2017

Rosiyskiy I. K. Tactics of realization of inquisitional experiment at investigation of thefts from the apartments of shops. In the article marked that an inquisitional experiment is one of important inquisitional actions. Active counteraction to pre-trial investigation, complication of criminal realizations, duration of criminal activity and presence of numerous contradictions and substantial divergences, stipulate the important value of inquisitional experiment. Having regard to it, effective realization of this inquisitional action in a great deal

depends on ability inquisitional to apply tactical receptions. The indicated inquisitional action has features at investigation of crimes of separate kind, in particular thefts from the apartments of shops.

From the analysis of materials of criminal realizations and it is set questioning of investigators, that during investigation of thefts from the apartments of shops such types of inquisitional experiment are more often conducted: from establishment of mechanism of criminal event or his separate elements; in relation to possibility of feasant of certain actions; from establishment of presence or absence for the concrete face of professional skills; from establishment of observability or perception of certain fact, phenomenon.

Certainly, that by the basic tactical receptions of realization of this inquisitional action following: realization of inquisitional experiment in terms, maximally close to that, in that there was an event, fact or phenomenon; the use is during the inquisitional experiment of the same instruments, facilities and objects that was used during doing of crime; the repeated reiteration of homogeneous tests is with the changes of terms of experiments; division of experiments is on the stages and their stage-by-stage realization; optimal limitation of amount of participants of inquisitional experiment; carrying out experimental tests or tests with every suspected separately; maintenance of psychological contact is with the participants of inquisitional experiment; there is watching behavior of persons with participation of that conducted experiment or tests; comparisons of actions, that is recreated by a person during an inquisitional experiment, with the real situation in place and grant to possibility to the witness, victim or suspected to explain divergences, if such are.

As a result is marked, that an inquisitional experiment is the most labors intensive and difficult inquisitional action in pre-trial realization, as a far of persons participates in him. Quality and effective realization of this inquisitional action requires careful preparation, clear organization and use of row of tactical receptions and combinations, which will allow getting truthful testimonies and taking involvement of certain persons to criminal activity.

Keywords: *criminal offence, criminal production, inquisitional experiment, tactical receptions.*

* * *